

POLITIKA ZAŠTITE KONKURENCIJE KAO FAKTOR EKONOMSKOG RAZVOJA DRŽAVA U TRANZICIJI

Ivan Đekić, Vladimir Radivojević
Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Regionalni centar Niš
Miloš Krstić
Univerzitet u Nišu, Prirodno-matematički fakultet

Sistem zaštite i jačanja delotvorne konkurencije na tržištu predstavlja važan instrument ekonomske politike svake tržišno orijentisane privrede. Efikasnost tog sistema, kao i njegov uticaj na privredna kretanja, razlikuje se od zemlje do zemlje. Cilj ovog rada je da prikaže postignute rezultate i utvrdi uticaj politike zaštite konkurencije na ekonomski razvoj u državama u tranziciji. U istraživanju se primenjuje korelaciona i regresiona analiza. Meru efikasnosti politike zaštite konkurencije čini grupa indikatora intenziteta konkurencije na tržištu iz studija globalne konkurentnosti Svetkog ekonomskog foruma i Knoema-e, dok meru ekonomskog razvoja predstavlja bruto domaći proizvod (BDP). Istraživački nalazi ukazuju na postojanje srednje korelacije između rezultata koje zemlje u tranziciji postižu u oblasti politike zaštite konkurencije i njihovog ekonomskog razvoja. Rezultat regresione analize ukazuje da povećanje efikasnosti politike zaštite konkurencije pozitivno utiče na vrednost BDP u državama u tranziciji.

Ključne reči: *politika zaštite konkurencije, intenzitet konkurencije, ekonomski razvoj, države u tranziciji*

Uvod

Politika zaštite konkurencije obuhvata pravo zaštite konkurencije i set ekonomskih politika usmerenih na zaštitu i jačanje konkurencije na tržištu. Osnovni cilj politike zaštite konkurencije jeste ostvarivanje blagostanja potrošača i zaštita i promocija konkurencije kao sredstva za obezbeđenje ekonomske efikasnosti, rasta i razvoja nacionalne ekonomije. Propisi o zaštiti konkurencije i regulatorna tela koja ih primenjuju i sprovode u praksi predstavljaju ključne instrumente politike zaštite konkurencije u užem smislu. U širem smislu, ona obuhvata i druge javne politike koje obezbeđuju i unapređuju funkcionisanje tržišta, među kojima su trgovinska politika, politika javnih nabavki, deregulacija i slično.

Ekonomska teorija i empirijska istraživanja govore o postojanju veze između efikasne politike zaštite konkurencije i ekonomskog razvoja, ali često ne pružaju dovoljno jasan i ubedljiv odgovor o karakteru te veze. Ipak, u ekonomskoj literaturi postoji opšteprihvaćena teza da intenziviranje konkurencije utiče na uvećanje ekonomske efikasnosti, i, posledično tome, na ekonomski rast i razvoj. Međutim, postoje empirijska istraživanja koja pokazuju da konkurencija može da raste sa ili bez efikasne politike zaštite konkurencije.

Takođe, veza između konkurencije i ekonomskog razvoja se često dovodi u pitanje. Jedan broj autora u svojim istraživanjima utvrđuje pozitivnu vezu između intenziteta konkurencije i ekonomskog razvoja, dok, s druge strane, nemali broj autora nalazi da je veza između konkurencije i ekonomskog razvoja negativna (OECD, 2014).

Cilj ovog rada je da ispita i analizira odnos između efikasnosti politike zaštite konkurencije i ekonomskog razvoja država u tranziciji. Analiza obuhvata sledeću 31 državu u tranziciji: Albanija, Azerbejdžan, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Češka, Egipat, Estonija, Gruzija, Hrvatska, Jermenija, Jordan, Kazakstan, Kirgistan, Letonija, Litvanija, Mađarska, Makedonija, Maroko, Moldavija, Mongolija, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Tadžikistan, Tunis, Turska i Ukrajina.

Efikasnost politike zaštite konkurencije se u ovom radu kvantifikuje pomoću sledećih indikatora intenziteta konkurencije: intenzitet lokalne konkurencije, stepen dominacije na tržištu, efektivnost antimonopolske politike i strana konkurencija. Prva tri indikatora (intenzitet lokalne konkurencije, stepen dominacije na tržištu i efektivnost antimonopolske politike) predstavljaju parametre Indeksa globalne konkurentnosti u Izveštaju Svetskog ekonomskog foruma, dok treći indikator (strana konkurencija) predstavlja parametar Indeksa globalne konkurentnosti u bazi Knoema. S druge strane, bruto domaći proizvod po glavi stanovnika meren paritetom kupovne moći iz baze podataka Svetske banke se u radu koristi za kvantifikaciju dostignutog nivoa ekonomskog razvoja.

Rad se sastoji iz četiri međusobno povezane celine. U prvom delu rada je predstavljena teorijska osnova i pregled postojeće naučne literature i istraživanja o odnosu politike zaštite konkurencije i ekonomskog razvoja. U drugom delu rada je definisana metodologija, ekonometrijski metodi i informaciona osnova istraživanja. Rezultati istraživanja i diskusija dati su u trećem delu rada. U poslednjem delu rada se sumiraju zaključci istraživanja.

Teorijska osnova i pregled literature

Politika zaštite konkurencije već dugi niz godina nesmanjenim intenzitetom zaokuplja pažnju teoretičara i praktičara širom sveta. Ona predstavlja kompleksnu oblast ekonomske politike u kojoj se nužno susreću i dopunjuju pravo i ekonomija. Budući da vođenje politike zaštite konkurencije podrazumeva ostvarivanje različitih ekonomskih i društvenih ciljeva, poseban akcenat se stavlja na ispitivanje njenog uticaja na ekonomski razvoj. Brojna istraživanja na ovu temu ukazuju na činjenicu da veza između politike zaštite konkurencije i ekonomskog razvoja nije tako jednostavna i očigledna kako se na prvi pogled čini. Priroda veze je kontroverzna kako na relaciji politika zaštite konkurencije i intenzitet konkurencije, tako i na relaciji intenzitet konkurencije i ekonomski razvoj.

Mnogi ekonomisti ukazuju na postojanje pozitivne veze između ovih kategorija. Oni smatraju da efikasna politika zaštite konkurencije doprinosi većem intenzitetu konkurencije, i, posledično tome, boljim ekonomskim performansama. Nasuprot njima, druga grupa ekonomista smatra da su pravo i politika zaštite konkurencije u praksi neefikasni. Štaviše, oni ukazuju da visok intenzitet konkurencije ima negativan uticaj na ekonomski rast i razvoj, pre svega zbog svog destimulirajućeg dejstva na razvoj inovacija. Drugim rečima, ova grupa ekonomista smatra da niži intenzitet konkurencije korespondira sa višim ekonomskim rastom i razvojem, odnosno da monopoli i nekonkurentne tržišne strukture predstavljaju važan preduslov za uvođenje inovacija i tehnološki napredak društva (OECD, 2014; Competition & Markets Authority, 2015).

Politika zaštite konkurencije u državama u tranziciji predstavlja jedan od ključnih elemenata reformi, a uvodi se sa ciljem formiranja funkcionalne tržišne privrede. Elementi tranzicije, kao što su privatizacija i liberalizacija, uslovljeni su rezultatima politike zaštite konkurencije. Bez efikasne politike zaštite konkurencije, privatizacija i liberalizacija mogu da dovedu do uspostavljanja nekonkurentnih tržišnih struktura. Shodno tome, politika zaštite konkurencije u državama u tranziciji treba da obezbedi zaštitu i intenziviranje konkurencije u novo-formiranoj tržišnoj strukturi, kako bi se ostvario pozitivan doprinos ekonomskom rastu i razvoju. Međutim, uticaj politike zaštite konkurencije na ekonomski rast i razvoj u ovim državama je ograničen. Usled brojnih institucionalnih nedostataka u primeni ove politike u državama u tranziciji, njen uticaj na konkurenciju je relativno slab. To za posledicu ima nisku ekonomsku efikasnost, kao i nezadovoljavajući rast i razvoj ekonomije.

Brojna ekonomska istraživanja govore o pozitivnom odnosu između politike zaštite konkurencije, intenziteta konkurencije i ekonomskog razvoja. Na primer, Dutz & Hayri (1999) analiziraju uticaj intenziteta domaće konkurencije na ekonomski razvoj (mera razvoja je stopa rasta bruto nacionalnog dohotka po stanovniku) na uzorku od preko 100 država za period od 1986. do 1995. godine. Rezultati istraživanja potvrđuju da intenzitet konkurencije pozitivno utiče na ekonomski rast u dugom roku. Slično tome, Dutz & Vagliasindi (2000) mere efikasnost politike zaštite konkurencije u 18 država u tranziciji i utvrđuju pozitivan uticaj ove politike na intenzitet konkurencije. Takođe, Vagliasindi (2001) u svom istraživanju empirijski potvrđuje da postoji značajna pozitivna korelacija između primene politike zaštite konkurencije i intenziteta konkurencije u ekonomijama u tranziciji.

Aghion et al. (2001) demonstriraju da konkurencija ima pozitivan efekat na ekonomski rast, budući da podstiče preduzeća da putem inoviranja izbegnu konkurenciju. S druge strane, Aghion et al. (2005) nalaze da se odnos između konkurencije i inovacija može prikazati u formi obrnute krive „U“. Preciznije rečeno, na tržištu na kojem je konkurencija inicijalno ograničena, povećanje nivoa konkurencije utiče na povećanje inovacija sve do određene tačke iza koje dalje povećanje konkurencije utiče na smanjenje inovacija. Logika obrnute krive „U“ implicira da uticaj konkurencije na ekonomski rast zavisi od samog nivoa konkurencije.

Krakowski (2005) sprovodi regresionu analizu na uzorku od 101 države. Rezultati istraživanja ukazuju da efikasnost politike zaštite konkurencije ima pozitivan uticaj na intenzitet lokalne konkurencije. Veličina ekonomije, takođe, ima pozitivan uticaj na intenzitet lokalne konkurencije, dok spoljna zaštita nema uticaj na konkurenciju. Rezultati ukazuju da pravo zaštite konkurencije i iskustvo u primeni prava imaju veliki uticaj na nivo konkurencije na tržištu. Takođe, nalazi ove studije ukazuju da države sa većim intenzitetom lokalne konkurencije imaju veći bruto nacionalni dohodak po stanovniku u odnosu na države sa manjim intenzitetom konkurencije.

Voigt (2006) analizira uticaj politike zaštite konkurencije na ukupnu faktorsku produktivnost na uzorku od 100 zemalja. Preciznije rečeno, on razmatra doprinos sadržaja prava zaštite konkurencije i organizacione strukture koja primenjuje pravo. Rezultati istraživanja ukazuju da sadržaj prava zaštite konkurencije i nezavisnost regulatornog tela za zaštitu konkurencije imaju pozitivan uticaj na ukupnu faktorsku produktivnost, a time i na dugoročan ekonomski rast. Međutim, veza između politike zaštite konkurencije i ekonomskog rasta nestaje prilikom uvođenja varijable „kvalitet institucija“ u model. To ukazuje da je kvalitet institucija od presudnog značaja za podsticanje ekonomskog rasta.

Stewart, Clarke & Joeques (2007) u svojoj studiji zaključuju da primena prava zaštite konkurencije pozitivno utiče na ekonomski rast u zemljama u razvoju. Oni navode da su nedostaci u primeni prava i prisustvo korupcije ključni faktori koji smanjuju benefite politike zaštite konkurencije. Prema njihovom mišljenju, trgovinska liberalizacija i otvorenost ekonomije pozitivno utiču na ekonomski rast, budući da uvode stranu konkurenciju. Implementacija prava zaštite konkurencije daje manje benefite u zemljama u kojima trgovinska liberalizacija nije sprovedena, s obzirom na slabiji intenzitet konkurencije na tržištu, i, posledično tome, odsustvo podsticaja za povećanje ekonomske efikasnosti.

Buccirossi et al. (2009) mere uticaj politike zaštite konkurencije na produktivnost na uzorku od 22 industrije u 12 OECD država za period od 1995. do 2005. godine. Rezultati ovog istraživanja govore o značajnom pozitivnom doprinosu politike zaštite konkurencije na ukupnu faktorsku produktivnost. Pored toga, nalazi ove studije ukazuju da doprinos politike zaštite konkurencije na produktivnost najviše zavisi od opšteg kvaliteta institucija i sudskog sistema.

Petersen (2013) sprovodi kvantitativnu analizu uticaja uvođenja prava zaštite konkurencije na ekonomiju baziranu na panel podacima 158 država za period od 1960. do 2007. godine. Rezultati istraživanja pokazuju da pravo zaštite konkurencije ima snažan pozitivan efekat na vrednost bruto domaćeg proizvoda po stanovniku i ekonomski rast. Posmatrano sa teorijskog aspekata, pravo zaštite konkurencije doprinosi ekonomskom rastu i razvoju, budući da ono štiti i garantuje konkurenciju na tržištu.

Monago (2013) sprovodi panel analizu na uzorku od 100 zemalja za period od 2005. do 2011. godine i zaključuje da intenzitet konkurencije pozitivno utiče na ekonomski razvoj. On utvrđuje da konkurencija značajno doprinosi ekonomskom razvoju, posebno ako se kao mere intenziteta konkurencije koriste indeks efektivnosti antimonopolske politike i stečeno iskustvo (godine) u primeni prava zaštite konkurencije. Istraživanje, dalje, ukazuje da uticaj intenziteta konkurencije, merenog indeksom intenziteta lokalne konkurencije i stepena dominacije na tržištu iz Izveštaja o globalnoj konkurentosti, na ekonomski razvoj zemalja nižeg i srednje nižeg nivoa prihoda ne zadovoljava kriterijum statističke značajnosti. Monago govori o dvosmernoj vezi između konkurencije i ekonomskog razvoja, i navodi da konkurencija može da utiče na ekonomski razvoj, ali i da, s druge strane, zemlje na višem nivou razvoja karakteriše veći intenzitet konkurencije. Razvijene zemlje beleže veći stepen konkurencije, jer imaju veće kapacitete i resurse za primenu politike i prava u odnosu na zemlje u razvoju.

Gomaa (2014) utvrđuje u panel analizi na uzorku od 115 država za period od 1995. do 2010. godine da intenzitet domaće konkurencije negativno utiče na ekonomski rast. On zaključuje da domaća konkurencija uslovljava usporavanje ekonomskog rasta, tako što negativno utiče na razvoj inovacija. Gomaa, takođe, utvrđuje značajan negativan uticaj strane konkurencije na ekonomski rast u zavisnosti od nivoa tehnološke razvijenosti države. Preciznije rečeno, tehnološki razvijene države trpe negativan efekat strane konkurencije na ekonomski rast, dok tehnološki zaostale države imaju pozitivan uticaj strane konkurencije na ekonomski rast.

Romano (2015) vrši analizu panel podataka na uzorku od 138 država za period od 2009. do 2013. godine i nalazi pozitivnu vezu između efikasnosti politike zaštite konkurencije i ekonomskog rasta, merenog kao procenat promene realnog bruto domaćeg proizvoda po stanovniku. Istraživanje pokazuje da je uticaj politike zaštite konkurencije na ekonomski rast značajan.

Shodno svemu navedenom, jasno je da veći deo istraživanja ukazuje na postojanje pozitivnog uticaja efikasnosti politike zaštite konkurencije na ekonomski razvoj. Međutim, jedinstven stav o ovoj složenoj temi ne postoji. Rezultati istraživanja i zaključci variraju u zavisnosti od specifičnosti slučaja, posmatranog vremenskog perioda, veličine uzorka, primenjene metodologije, odabranog modela i slično.

Metodologija i informaciona osnova istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu je odnos između efikasnosti politike zaštite konkurencije i ekonomskog razvoja država u tranziciji. Efikasnost politike zaštite konkurencije se u radu izražava pomoću sledećih indikatora intenziteta konkurencije na tržištu: intenzitet lokalne konkurencije (ILK), stepen dominacije na tržištu (SDT), efektivnost antimonopolske politike (EAP) i strana konkurencija (SK). Vrednost ovih indikatora kreće se u rasponu od 1 do 7, pri čemu vrednost 1 predstavlja odsustvo konkurencije, dok vrednost 7 odgovara najvišem intenzitetu konkurencije na tržištu. Izvor podataka za ILK, SDT i EAP predstavljaju indikatori Indeksa globalne konkurentnosti objavljeni u Izveštaju Svetskog ekonomskog foruma za 2016. godinu (World Economic Forum, 2017), dok izvor podataka za SK predstavlja Indeks globalne konkurentnosti u bazi Knoema (2016). Nivo dostignutog ekonomskog razvoja se u radu izražava pomoću bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika merenim paritetom kupovne moći i izraženim u američkim dolarima (u daljem tekstu: BDP), iz baze podataka Svetske banke.

Analiza je sprovedena na uzorku od 31. države u tranziciji u 2016. godini, prema klasifikaciji Evropske banke za obnovu i razvoj (European Bank for Reconstruction and Development, 2011), i to: Albanija, Azerbejdžan, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Češka, Egipat, Estonija, Gruzija, Hrvatska, Jermenija, Jordan, Kazakstan, Kirgistan, Letonija, Litvanija, Mađarska, Makedonija, Maroko, Moldavija, Mongolija, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Tadžikistan, Tunis, Turska i Ukrajina. Iz istraživanja su isključene Belorusija, Turkmenistan i Uzbekistan, zbog nepostojanja podataka o indikatorima intenziteta konkurencije u studijama Svetskog ekonomskog foruma.

U radu je primenjena korelaciona i regresiona analiza uporednih sekcija podataka. Korelacionom analizom se opisuje jačina i smer linearne veze između promenljivih u ovom radu, dok se regresionom analizom utvrđuje odnos između zavisne i eksplanatornih varijabli. Zavisna varijabla je BDP, kao indikator ekonomskog razvoja, dok eksplanatorne varijable predstavljaju indikatori intenziteta konkurencije (ILK, SDT, EAP i SK). Kontrolne varijable predstavljaju sledeći indikatori: institucije (Ins), infrastruktura (Inf), makroekonomsko okruženje (MO), visoko obrazovanje (VO), efikasnost tržišta rada (ETR) i razvijenost finansijskog tržišta (RFT). Vrednosti kontrolnih indikatora su preuzete iz Izveštaja o globalnoj konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma, i predstavljaju ključne faktore konkurentnosti i ekonomskog razvoja država u tranziciji.

Vrednosti indikatora intenziteta konkurencije, ekonomskog razvoja i kontrolnih indikatora odabranih država u tranziciji, koje će se koristiti u daljoj analizi, predstavljene su u Tabeli 1.

Tabela 1 – Indikatori intenziteta konkurencije, vrednost BDP po glavi stanovnika meren paritetom kupovne moći i kontrolni indikatori u državama u tranziciji (2016)

Rbr.	Država	BDP	ILK	SDT	EAP	SK	Ins	Inf	MO	VO	ETR	RFT
1.	Albanija	11.559	4,5	2,9	3,1	4,7	3,8	3,5	4,3	4,9	3,9	3,6
2.	Azerbejdžan	17.257	4,5	3,6	3,6	4,2	4,2	4,3	5,2	4,2	4,8	3,6
3.	BiH	12.173	4,5	3,3	3,3	4,3	3,1	3,2	4,6	4,0	3,5	3,5
4.	Bugarska	19.243	4,6	3,8	3,6	4,8	3,5	4,0	5,2	4,6	4,4	4,1
5.	Crna Gora	17.633	4,3	3,4	3,5	4,8	3,8	3,9	3,7	4,5	4,1	4,2
6.	Češka	34.749	5,8	4,4	4,0	5,8	4,2	4,7	5,9	5,2	4,5	4,7
7.	Egipat	11.134	4,2	3,3	3,6	3,4	3,7	3,4	2,7	3,3	3,2	3,4
8.	Estonija	29.743	5,8	4,1	4,7	5,9	5,1	5,0	6,1	5,5	5,0	4,8
9.	Gruzija	10.005	5,0	3,6	3,1	5,5	4,4	4,1	5,2	4,1	4,5	4,2
10.	Hrvatska	23.710	4,8	3,3	3,4	4,9	3,6	4,6	4,4	4,7	3,9	3,6
11.	Jermenija	8.833	4,8	3,9	3,6	4,5	4,0	3,8	4,3	4,4	4,4	3,7
12.	Jordan	9.048	5,4	4,3	4,2	4,8	4,6	4,3	3,8	4,7	4,0	4,0
13.	Kazakstan	25.286	4,6	3,7	3,5	4,1	4,2	4,2	4,7	4,6	4,8	3,5
14.	Kirgistan	3.570	4,2	3,5	3,2	4,4	3,4	2,9	4,3	4,1	3,9	3,6
15.	Letonija	25.586	5,4	3,7	3,7	5,3	4,0	4,4	5,6	5,0	4,6	4,2
16.	Litvanija	29.862	5,5	3,6	3,8	5,2	4,2	4,7	5,4	5,3	4,4	4,1
17.	Mađarska	26.701	4,2	3,1	3,8	5,3	3,3	4,2	5,1	4,4	4,1	4,0
18.	Makedonija	14.731	5,4	3,7	3,9	5,0	4,0	3,8	5,2	4,3	4,0	4,2
19.	Maroko	7.857	5,1	3,7	3,5	4,4	4,2	4,3	5,1	3,6	3,6	3,8
20.	Moldavija	5.353	4,5	2,9	2,5	4,7	3,1	3,6	4,1	4,0	4,0	3,0
21.	Mongolija	12.252	4,6	2,3	2,7	4,3	3,5	2,9	3,6	4,6	4,3	3,1
22.	Poljska	27.383	5,3	4,8	3,9	5,1	4,0	4,3	5,1	5,0	4,1	4,2
23.	Rumunija	23.050	4,8	3,8	3,3	4,9	3,6	3,6	5,5	4,5	4,0	3,7
24.	Rusija	24.789	5,0	3,8	3,5	3,7	3,6	4,9	4,3	5,19	4,4	3,4
25.	Slovačka	30.460	5,5	3,5	3,5	5,7	3,5	4,2	5,3	4,5	4,0	4,6
26.	Slovenija	32.723	5,2	4,3	3,9	5,1	4,1	4,8	4,9	5,4	4,1	3,2
27.	Srbija	14.515	4,2	2,9	3,0	4,5	3,3	3,9	4,1	4,4	3,8	3,4
28.	Tadžikistan	2.979	4,7	3,9	3,7	4,3	4,4	3,2	4,3	4,3	4,6	3,5
29.	Tunis	11.606	4,9	3,3	3,4	4,0	3,8	3,7	4,2	4,0	3,2	3,2
30.	Turska	25.247	5,9	3,8	4,1	4,4	3,9	4,4	5,0	4,7	3,4	3,8
31.	Ukrajina	8.270	4,6	3,4	2,5	4,1	3,0	3,9	3,2	5,1	4,2	3,0

Izvor: World Economic Forum (2017); The World Bank (2018); Knoema (2018)

Indikatori intenziteta konkurencije predstavljeni u Tabeli 1 su subjektivni, budući da predstavljaju izraz subjektivnih ocena ispitanika u istraživanju. S druge strane, indikator BDP po glavi stanovnika meren paritetom kupovne moći predstavlja objektivno merenu veličinu.

U Tabeli 2 su predstavljeni rezultati deskriptivne statistike za indikatore intenziteta konkurencije, ekonomskog razvoja i kontrolnih indikatora odabranih država u tranziciji, koji su prikazani u Tabeli 1.

Tabela 2 – Deskriptivna statistika za vrednosti prikazane u Tabeli 1

	BDP	ILK	SDT	EAP	SK	Ins	Inf	MO	VO	ETR	RFT
Srednja vrednost	17.978	4,9	3,6	3,5	4,7	3,8	4,0	4,7	4,6	4,1	3,8
Standardna devijacija	9.215	0,51	0,50	0,47	0,60	0,47	0,56	0,78	0,52	0,45	0,48
Maksimum	34.749	5,9	4,8	4,7	5,9	5,1	5,0	6,1	5,5	5,0	4,8
Minimum	2.979	4,2	2,3	2,5	3,4	3,0	2,9	2,7	3,3	3,2	3,0
Raspon	31.770	1,7	2,5	2,2	2,5	2,1	2,1	3,4	2,2	1,8	1,8

Izvor: Proračun autora

Podaci prikazani u Tabeli 1 i Tabeli 2 ukazuju na činjenicu da se radi o izrazito heterogenoj grupi zemalja. Na taj zaključak jasno upućuje podatak da se BDP posmatranih država kreće u rasponu od svega 2.979 dolara (u slučaju Tadžikistana) do čak 34.749 dolara (u slučaju Češke), odnosno da najbolje rangirana država po ovom parametru ostvaruje gotovo 12 puta veći BDP od najlošije rangirane države u posmatranoj grupi. Prosečna vrednost BDP za 31 državu u tranziciji iznosi 17.978 dolara.

Prosečne vrednosti indikatora intenziteta konkurencije za države u tranziciji se kreću u rasponu od 3,5 do 4,9, po sledećem: za indikator intenzitet lokalne konkurencije 4,9, za indikator stepen dominacije na tržištu 3,6, za indikator efektivnost antimonopolske politike 3,5 i za indikator strana konkurencija 4,7. Maksimumi i minimumi vrednosti indikatora intenziteta konkurencije ukazuju da su određene zemlje daleko odmakle na svom tranzicionom putu, dok su druge još uvek na samom početku procesa reformi. Takođe, srednja vrednost indikatora efektivnost antimonopolske politike 3,5 u poređenju sa vrednostima drugih indikatora u oblasti globalne konkurentnosti ukazuje da su države u tranziciji najslabiji progres ostvarile upravo u delu efektivnosti politike zaštite konkurencije.

Rezultati i diskusija

Rezultati korelacione analize između BDP i vrednosti indikatora intenziteta konkurencije i kontrolnih indikatora odabranih država u tranziciji predstavljeni su u Tabeli 3.

Tabela 3 – Koeficijent korelacije između BDP i vrednosti indikatora intenziteta konkurencije i kontrolnih indikatora država u tranziciji

	ILK	SDT	EAP	SK	Ins	Inf	MO	VO	ETR	RFT
BDP	0,5467	0,4040	0,5378	0,5445	0,2193	0,7397	0,6224	0,6582	0,2906	0,5132

Izvor: Proračun autora

Podaci predstavljeni u Tabeli 3 ukazuju na postojanje niske korelacije između BDP i stepena dominacije na tržištu (vrednost koeficijenta korelacije je 0,4040), kao i srednje korelacije između BDP i intenziteta lokalne konkurencije (0,5467) odnosno između BDP i efektivnosti antimonopolske politike (0,5378) odnosno između BDP i strane konkurencije

(0,5445). Kada su u pitanju kontrolni indikatori, vrlo niska korelacija je utvrđena kod indikatora institucije i efikasnost tržišta rada; srednja korelacija je utvrđena u slučaju makroekonomskog okruženja, visokog obrazovanja i razvijenosti finansijskog tržišta; dok je visoka korelacija utvrđena u slučaju infrastrukture.

Rezultati korelacione analize vrednosti indikatora intenziteta konkurencije i kontrolnih indikatora predstavljeni su u Tabeli 4.

Tabela 4 – Koeficijent korelacije između BDP, vrednosti indikatora intenziteta konkurencije i kontrolnih indikatora država u tranziciji

	ILK	SDT	EAP	SK	Ins	Inf	MO	VO	ETR	RFT
ILK	1									
SDT	0,6112	1								
EAP	0,6325	0,7077	1							
SK	0,5486	0,3305	0,3970	1						
Ins	0,5845	0,5928	0,7222	0,3493	1					
Inf	0,6355	0,5488	0,5809	0,4503	0,4685	1				
MO	0,6128	0,4689	0,5298	0,7285	0,4343	0,5349	1			
BO	0,5267	0,3939	0,3406	0,4736	0,2700	0,6138	0,3795	1		
ETR	0,1877	0,2839	0,2033	0,3940	0,4605	0,3578	0,4359	0,5346	1	
RFT	0,5887	0,4942	0,6638	0,7754	0,5173	0,4627	0,6888	0,2943	0,3449	1

Izvor: Proračun autora

Podaci prikazani u Tabeli 4 ukazuju na visoku korelaciju između efektivnosti antimonopol-ske politike i stepena dominacije na tržištu (koeficijent korelacije iznosi 0,7077), kao i između efektivnosti antimonopol-ske politike i institucija (0,7222). Visoka korelacija je utvrđena i između spoljne konkurencije i makroekonomskog okruženja (0,7285), kao i između spoljne konkurencije i razvijenosti finansijskog tržišta (0,7754). Srednja korelacija postoji između intenziteta lokalne konkurencije i stepena dominacije na tržištu (0,6112), kao i između intenziteta lokalne konkurencije i efektivnosti antimonopol-ske politike (0,6325). Utvrđena korelacija između odabranih indikatora intenziteta konkurencije je sasvim razumljiva i očekivana, imajući u vidu povezanost fenomena konkurencije, koncentracije na tržištu i politike zaštite konkurencije.

Regresiona analiza u Modelu 1 vrši se u cilju utvrđivanja uticaja efikasnosti politike zaštite konkurencije na ekonomski razvoj država u tranziciji.

Model br. 1 – Jednačina ekonomskog razvoja

$$\text{BDP st. pkm} = \alpha_0 + \beta_1 \text{EAP} + \beta_2 \text{SK} + \beta_3 \text{Ins} + \beta_4 \text{Inf} + \beta_5 \text{MO} + \beta_6 \text{VO} + \beta_7 \text{ETR} + \beta_8 \text{RFT} + \sigma(Y)$$

BDP st. pkm - BDP po stanovniku po paritetu kupovne moći

EAP – efektivnost antimonopol-ske politike

SK – strana konkurencija

Ins – institucije

Inf – infrastruktura

MO – makroekonomsko okruženje

VO – visoko obrazovanje

ETR – efikasnost tržišta rada

RFT – razvijenost finansijskog tržišta

$\sigma(Y)$ – greška

Varijable intenzitet lokalne konkurencije i stepen dominacije na tržištu nisu uključene u model, budući da su u direktnoj vezi sa varijablom efektivnost antimonopolske politike.

Autori su vršenjem regresione analize u Modelu 1 naišli na problem visokih „p” (pi) vrednosti za određene varijable. U cilju identifikacije problema, vršena je provera multikolinearnosti, s obzirom na uočene visoke vrednosti koeficijenta korelacije između pojedinih varijabli. Vrednosti faktora inflacije varijanse (*VIF-variance inflation factor*) u Modelu 1 za razvijenost finansijskog tržišta iznosi 4,8, za efektivnost antimonopolske politike iznosi 4,5, za stranu konkurenciju iznosi 4,5 i za institucije iznosi 3,0. To ukazuje na problem multikolinearnosti. Autori su stoga bili primorani da određene varijable isključe iz modela i primene „Stepwise” metod. Indikator efektivnost antimonopolske politike je uključen u analizu kao ključan indikator u primenjenom modelu. U primeni „Stepwise” metoda autori su se vodili logikom isključivanja varijabla sa najvećom „p” (pi) vrednosti, sve do momenta dok model ne bude adekvatan. Primenom „Stepwise” metoda isključene su sledeće varijable: spoljna konkurencija, efikasnost tržišta rada i razvijenost finansijskog tržišta. Navedene varijable su isključene iz modela, jer beleže „p” (pi) vrednosti veće od 0,05, tako da ne zadovoljavaju kriterijum statističke značajnosti.

U Modelu 1 ostaje pet varijabli za analizu: efektivnost antimonopolske politike, institucije, infrastruktura, makroekonomsko okruženje i visoko obrazovanje. Vrednosti faktora inflacije varijanse (*VIF*) u modelu sa pet odabranih varijabli ne prelaze 3,0 za sve varijable (videti Tabelu 5), što ukazuje na činjenicu da je multikolinearnost svedena na prihvatljivu meru. Rezultati regresione analize u Modelu 1 predstavljani su u Tabeli 5.

Tabela 5 – Rezultati regresione analize

Varijabla	R	R ²	β-koef.	Stand. greška	t-vred.	p-vred.	Sig. F	VIF
EAP	0,8784	0,7716	7322,2	3040,4	2,41	0,024	2,6E-07	2,6
Ins			-8651,5	2733,2	-3,16	0,004		2,1
Inf			6446,8	2399,8	2,68	0,013		2,3
MO			3512,0	1428,4	2,46	0,021		1,6
VO			5410,1	2190,6	2,47	0,021		1,6

Izvor: Proračun autora

Koeficijent determinacije (R^2) pokazuje proporciju promene zavisne varijable „Y” koja je objašnjena eksplanatornom varijablom „X”. Koeficijent determinacije za posmatrani model iznosi 0,7716 (odnosno 77,16%). Preciznije rečeno, 77,16% vrednosti BDP u državama u tranziciji može biti objašnjeno združenim dejstvom grupe faktora: efektivnost politike zaštite konkurencije, institucije, infrastruktura, makroekonomsko okruženje i viso-

ko obrazovanje. Doprinos efektivnosti antimonopolske politike prema BDP, mereno β koeficijentom, iznosi 7322,2. Takođe, veza između BDP i efikasnosti politike zaštite konkurencije je pozitivna saglasno β -koeficijentu. Drugim rečima, povećanje efikasnosti politike zaštite konkurencije doprinosi povećanju BDP. To ukazuje na činjenicu da je osnovna hipoteza ovog rada potvrđena.

Zaključak

Odgovarajuća zakonska regulativa i adekvatan institucionalni kapacitet za sprovođenje politike zaštite konkurencije predstavljaju značajne faktore ekonomskog razvoja država u tranziciji. Odsustvo dobro osmišljenih i koordinisanih reformskih zahvata, kao i „niska startna pozicija” u ovoj oblasti, dovodi do relativno niske konkurentnosti ovih zemalja u globalnim okvirima. Iako je u prethodnom periodu načinjen nesporn napredak određenih zemalja u tranziciji na globalnoj rang listi, ove privrede i danas značajno zaostaju za razvijenim zemljama kada je u pitanju uspostavljanje efikasnog tržišnog mehanizma.

Primenom korelacione i regresione analize, autori ovog rada su pokušali da prikažu postignute rezultate i utvrde uticaj politike zaštite konkurencije na ekonomski razvoj u državama u tranziciji.

Istraživački nalazi su potvrdili postojanje niske korelacije između BDP i stepena dominacije na tržištu (vrednost koeficijenta korelacije je 0,4040), kao i srednje korelacije između BDP i intenziteta lokalne konkurencije (0,5467), između BDP i efektivnosti antimonopolske politike (0,5378) i između BDP i strane konkurencije (0,5445).

Rezultati regresione analize ukazuju na zaključak da postoji pozitivan doprinos efikasnosti politike zaštite konkurencije prema BDP država u tranziciji. Koeficijent determinacije promene BDP u modelu sa pet varijabla (efektivnost antimonopolske politike, institucije, infrastruktura, makroekonomsko okruženje i visoko obrazovanje) iznosi 0,7716 (odnosno 77,16%). Koeficijent β za efektivnost antimonopolske politike iznosi +7322,2.

Literatura

- [1] Aghion, P., Bloom, N., Blundell, R., Griffith, R., Howitt, P. (2005). Competition and Innovation: An Inverted U-Relationship, *The Quarterly Journal of Economics*, 120 (2), 701-728.
- [2] Aghion, P., Harris, C., Howitt, P., Vickers, J. (2001). Competition, Imitation and Growth with Step-by-Step Innovation, *Review of Economic Studies*, 68 (3), 467-492.
- [3] Buccirossi, P., Ciari, L., Duso, T., Spagnolo, G., & Vitale, G. (2009). *Competition Policy and Productivity Growth: An Empirical Assessment* (Discussion Paper, 283), Berlin: Free University of Berlin, Berlin: Humboldt University of Berlin, Bonn: University of Bonn, Mannheim: University of Mannheim, Munich: University of Munich.
- [4] Competition & Markets Authority (2015). *Productivity and Competition*, London: Competition & Markets Authority.
- [5] Dutz, M.A. & Hayri, A. (1999). *Does More Intense Competition Lead to Higher Growth?* (Working Paper, no. 2320), Washington: World Bank.
- [6] Dutz, M.A. & Vagliasindi, M. (2000). Competition Policy Implementation in Transition Economies: An Empirical Assessment, *European Economic Review*, 44 (4-6), 762-772.

[7] European Bank for Reconstruction and Development (2011). *Transition Report 2011: Crisis and Transition*, London: European Bank for Reconstruction and Development.

[8] Goma, M.M. (2014), Competition and Economic Growth: An Empirical Analysis with Special Reference to MENA Countries, *Topics in Middle Eastern and African Economies*, 16 (2), 192-213.

[9] Knoema (2016). *The Global Competitiveness Report, 2015-2016*, Preuzeto: <https://knoema.com/WFGCI2015/the-global-competitiveness-report-2015-2016>, Pristupljeno: 26.08.2018.

[10] Krakowski, M. (2005). *Competition Policy Works: The Effect of Competition Policy on the Intensity of Competition - An International Cross-Country Comparison* (HWWA Discussion Paper, 332), Hamburg: Hamburg Institute of International Economics.

[11] Monago, T.O. (2013). Assessing Competition Policy on Economic Development, *Economia*, 36 (71), 9-56.

[12] OECD (2014). *Factsheet on How Competition Policy Affects Macro-economic Outcomes*, Paris: OECD Publishing.

[13] Petersen, N. (2013). Antitrust Law and The Promotion of Democracy and Economic Growth, *Journal of Competition Law & Economics*, 9 (3), 593-636.

[14] Romano, O. (2015), Assessing The Macroeconomic Effects of Competition Policy - The Impact on Economic Growth, *Economic Insights - Trends and Challenges*, 4 (67 (3)), 81-88.

[15] Stewart, T., Clarke, J. & Joeke, S. (2007). *Competition Law in Action: Experiences from Developing Countries*, Ottawa: International Development Research Center.

[16] The World Bank (2018). *GDP per capita, PPP (current international \$)*, Preuzeto: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>, Pristup: 27.08.2018.

[17] Vagliasindi, M. (2001). *Competition Across Transition Economies: An Enterprise-level Analysis of The Main Policy and Structural Determinants* (Working Paper, 68), London: European Bank for Reconstruction and Development.

[18] Voigt, S. (2006). *The Economic Effects of Competition Policy - Cross Country Evidence Using Four New Indicators* (ICER Working Paper, 20), Torino: International Center for Economic Research.

[19] World Economic Forum (2017). *The Global Competitiveness Index Dataset 2007-2016*, Preuzeto: www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/.../GCI_Dataset_2006-2016.xlsx, Pristupljeno: 26.08.2018.